

**Fra negativ social arv til mønsterbryder –
Emmas fortælling**

The Journal of Youth Voices in Education:
Methods Theory Practice
Copyright©2020
University of Cumbria
Vol 2(1) pages 27-32

Hana Mohamed & Josefine Smed Andersen

Abstract

This article is based on an interview with an informant named Emma. She has grown up in a negative social heritage and in the interview, we talked a lot about the consequences of this. Due to this, we have looked at the effects of social arenas as the family and the school system. Also, we looked at the meaning of the professionals in a young person's life and how they can help a marginalized individual. The indirect approach was used to make this interview and a part of the MaCe project that focus on marginalized young individuals.

Keywords

Social heritage, social arenas, marginalization, Indirect Approach, motivation.

Sammendrag

Denne artikel er baseret på interview med vores informant Emma. Hendes opvækst har båret præg af negativ social arv og i interviewet kom vi omkring konsekvenserne af dette. Grundet dette har vi set på de sociale arenaer og den effekt disse udfordringer har haft for Emma. Vi har også set på støttepersonernes betydning for en ung marginaliseret persons liv. The indirect approach er brugt som interviewmetode og er en del af MaCe projektet, som har fokus på marginaliserede unge individer.

Nøgleord

Sociale arv, sociale arenaer, marginalisering, mønsterbryder, Indirect Approach, motivation.

Hvordan bliver man mønsterbryder?

“Jeg vidste godt hvad depression var, fordi mine forældre havde det, men jeg havde egentlig altid sagt, at jeg ville klare mig selv - jeg ville ikke være ligesom dem.”

Hvordan kan et barn som har oplevet svigt, agere voksen og kæmpe for sig selv når omverdenen lader hende falde ned? Hvordan bliver nogle unge mennesker såkaldte mønsterbrydere og bryder ud af den sociale arv? Netop dette har vi fundet interessant og har derfor valgt at se nærmere på, hvad en hård opvækst med en ustabil familie både økonomisk og psykisk kan betyde for et barns identitet. En opvækst hvor alle odds er imod en og hvor man skal kæmpe sig til succes. Opvækstvilkår kan være afgørende og følge individet fra vugge til grav (Landersø R., & Skaksen J., 2017). Hvordan kan man ændre mulighederne for social mobilitet, når man kommer fra en udsat familiebaggrund og hvordan kæmper man imod disse odds? Med følgende artikel ønsker vi at skabe en opmærksomhed omkring hvilke tiltag, der kan være med til at forbedre elevernes muligheder for at bryde den sociale arv. Herunder vil vi lægge vægt på specifikke faktorer som kan have en stor betydning for eleven.

The Indirect Approach

Metoden som er brugt i interviewet kaldes Indirect Approach. Formålet med metoden er at skabe en historiefortælling og dialogbaseret samtale, der tager udgangspunkt i den unges perspektiv. Netop dette skaber en åben samtale og sætter fokus på den unges subjektive virkelighed. (Moshuss, 2012) Dette betyder at interviewerens perspektiv eller specifikke spørgsmål ikke er det centrale i interviewet. Denne metode kan åbne op for nogle helt andre dialoger end udfaldet måske vil være ved et normalt interview med planlagte spørgsmål. Informanten har mulighed for at styre samtalen,

Citation

Mohamed, H. and Smed Andersen, J. (2020) 'Fra negativ social arv til mønsterbryder – Emmas fortælling', *The Journal of Youth Voices in Education: Methods Theory Practice*, 2(1), pp. 27-32.

blive hørt og bestemme hvor meget de vil dele. Dog kan det også have sine udfordringer, hvis informanten er vant til konkrete spørgsmål eller ikke har lyst til at dele så meget. Herved kan samtalen hurtigt gå i stå og ende med et andet udfald end det påtænkte.

Social arv

Ifølge Gyldendals psykologisk-pædagogiske ordbog fra 1997 betyder social arv: "(...) *tilegnelse af viden holdninger og personlighedstræk gennem opvækstmiljøet; barnets overtagelse af forældrenes personlighedstræk og dermed udfoldelsesmuligheder (Ploug N., 2017, s.13).*" Begrebet har mange forskellige definitioner, men vi har valgt at følge nævnte definition. Social arv kan udelukke ens mulighed for succes fremadrettet, hvis man kommer fra en baggrund med mange udfordringer. Det er dog hensigtsmæssigt at nævne, at det ikke altid er kombineret med noget negativt. Social arv kan give dig muligheder og give ressourcer for fremtiden i form af de muligheder du får med hjemmefra (Ploug N., 2017, s. 94).

I forhold til vores informant er det tydeligt at se, at hun har været igennem en barndom med mange udfordringer. Det har betydet, at Emma skulle tage ansvar fra en tidlig alder. Blandt andet siger hun følgende:

"Det var rigtig rigtig hårdt, fordi jeg prøvede jo på at holde facaderne oppe så min familie ikke blev påvirket derhjemme. Men prøvede på at være et godt billede udadtil. "

Hjemmefronten har bidraget til en habitus, der har betydet, at hun har skullet skjule sine følelser for at bibeholde sin facade. Hendes familie har ikke evnet at støtte hende i forhold til hendes muligheder i samfundet. Hun har selv skullet finde muligheder, mens hun kæmpede for at komme ud af den negative sociale arv og de sociale udfordringer hun befandt sig i. For vores informant har der været en indre drivkraft som har været med til at hjælpe hende ud af den onde cirkel hun befandt sig i, men er det blot dette, der skal til? Hvordan går man egentlig fra at være marginaliseret til at være mønsterbryder?

Det går godt nu, men det har det ikke altid gjort

Den unge kvinde, Emma, som er blevet interviewet, fortæller primært om sit liv og sine oplevelser. Hun begynder med at fortælle at det går godt nu men, at det ikke altid har gjort. Herunder fortæller hun meget åbent om sin barndom, som har været præget af socioøkonomiske udfordringer, "*ikke de bedste vilkår*", depressioner, forældre som ikke kunne sammen og dét at måtte agere voksen for de voksne. Da der bliver spurgt ind til, hvordan hun skulle være den voksne, fortæller hun:

"Åh det kunne være sådan noget med at sige til min mor at nu laver vi ikke nogen lån, eller nu laver jeg madplan, nu handler jeg ind, nu er det mig der sørger for, at køkkenet er gjort rent eller laver aftensmad og sådan noget. Det var faktisk rigtig svært fordi du kan ikke koncentrere dig om din egen skolegang, jeg havde rigtig meget fravær, øhm kommunen var inde over på et tidspunkt, jeg fik psykologer og terapeuter og alverdens ting for at hjælpe."

Under samtalen med Emma udtrykker hun, at et stort ansvar har hvilet på hendes skuldre fra en tidlig alder. Hendes opvækst har båret præg af at skulle stå for huslige og økonomiske pligter, uden støtte fra forældrene og hun har derfor måtte agere den voksne i hjemmet. Denne form for svigt har på samme måde haft en indvirkning på hendes skolegang da ansvaret har gjort, at hun måtte sige fra når det kom til skolearbejde og sociale aktiviteter.

"Jeg prøvede jo på at holde facaderne oppe..."

Hverdagen hos forældrene har fyldt rigtig meget og hun har derfor haft svært ved at fokusere på sig selv og blandt andet sin skolegang. Herunder har hun selv gået med en mistanke om at være ordblind,

hvilket moderen også er, men dette er ikke blevet anerkendt eller testet indtil hun selv kæmper for, at få lov til, at blive testet i tiende klasse. Emma fortæller, at man i folkeskolen sågar truer med at tilkalde kommunen og Emma fortæller, at der ikke var nogle som forsøgte at gøre hendes situation bedre.

Interessant bliver det når informanten beskriver, hvordan dynamikken derhjemme påvirker hendes adfærd generelt. De udfordrede forhold har påvirket hende i en grad, hvor hun har fundet måder at agere på alt afhængig af hvilken social arena hun befinder sig i (Giddens A., 1991, s. 46). Hos familien skal hun agere som den ansvarlige, som har styr på det, når tingene begynder at briste. Derudover, er hun nødt til at skabe et selvbillede, hvor det for hendes omgivelser virker til, at alt er i den skønneste orden. I alle arenaer har informanten været nødt til at skabe et billede af, at alt fungerer som det skal på trods af, at dette ikke har været realiteten. Hun har manglet, at nogen har set hendes udfordringer på det individuelle plan og i familiesfæren.

“Jeg frygtede, at jeg ville blive taget væk fra min familie”

Interviewer: ”Er der noget du mener du selv kunne have gjort, eller andre kunne have gjort for dig?”

Emma: ”Jeg ved ikke om jeg skulle have været mere åben om det selv. Men jeg frygtede jo selvfølgelig også, at jeg ville blive taget væk fra min familie på et eller andet tidspunkt, for jeg vidste godt hvad det ville indebære. Øhm, men jeg havde nok håbet på, at jeg havde nogle skoleledere eller klasselærere som havde set noget mere efter, fordi jeg var så ulykkelig hele tiden.”

I forlængelse heraf nævner Emma også, at hun føler at hendes fortid forfølger hende og altid vil gøre det. Som 19-årig bliver hun gravid og finder derefter ud af, at kommunen holder skarpt øje med hende og ønsker, at hun får en abort eller at barnet sågar bliver tvangsfjernet ved fødslen. Dette er på trods af, at hun klarer sig godt i skolen og generelt har det godt. På dette tidspunkt har hun boet for sig selv i 3 år, da hun som 16-årig valgte, at flytte hjemmefra og også her mødte sin kæreste, som er faren til barnet.

“Kommunen frygtede, at jeg blev som mine forældre”

Emma: ”Min far han var ude i noget rod, som jeg ikke vidste, da jeg var lille, med noget kriminelt og noget og øhm som gjorde, at jeg så afskrev ham lidt også fordi at jeg selv havde børn nu og de skulle ikke ud i det. Øhm og da jeg blev 19 og var gravid med min søn, der vendte det hele for sig. Kommunen var godt nok efter mig fordi de frygtede at jeg blev som mine forældre. En lang lang kamp med dem om at få lov til, at beholde ham. Øhm, før han blev født endda. Da han blev født, der gik det hele meget godt og jeg endte med at få legater på skolen og høje karakterer, højt gennemsnit fordi jeg begyndte at tage mig sammen.”

Interviewer: ”Hvordan har det været alt det her med kommunen?”

Emma: ”Det var rigtig rigtig hårdt, da jeg fandt ud af, at jeg var gravid stoppede jeg på depressionsmidler øh med det samme og min læge støttede mig i det, men var meget bekymret for, hvad hvis nu jeg fik en fødselsdepression. Så øh så de ville lave en paragraf 50 eller bad mig faktisk om, at få en abort på daværende tidspunkt. Øhh vi kæmpede og fik dem til at droppe sagen, øhh men da jeg så skulle føde, så fandt jeg ud af, at de stadigvæk havde sagen og at sygehuset skulle holde øje med mig.”

Heldigvis blev sagen slettet fra sygehusets side, men Emma fortæller også, at kommunen efterfølgende kunne holde øje med hendes søn, når han gik i dagpleje mm. Disse er også slettet den dag i dag, hvor Emma også har fået en datter - denne gang uden kamp med kommunen.

Sociale arenaers indvirkning på individet

Sociale arenaer kan have en stor betydning for, hvordan vi er som individer herunder nævner Emma flere forskellige steder hun har været. Kommunen har for eksempel haft svært ved at se ud over deres første iagttagelser af Emma, også da hun bliver gravid. På trods af, at hun kæmper for at gøre sin egen situation bedre, da hun for eksempel får hjælp til sin ordblindhed og klarer sig bedre i skolen. Ifølge *the ecological system* af Bronfenbrenner, så er mesosystemet f.eks. lærere, mentorerne eller andre relationer som barnet har og hvor familie kan involveres i relationerne (Bronfenbrenner, 1994). Derudover kan man se, at i Emmas situation har hun manglet hjælp og støtte i denne arena i allerhøjeste grad både fra lærere men også familien.

Kampen fortsætter og Emma giver ikke op

Emma nævner, at lærerne i folkeskolen iagttog hende som dum, doven og en som ikke tog sig sammen, men alligevel valgte skolen ikke at hjælpe hende, hvilket vi finder interessant. Når skolen mener, at hun skal tage sig sammen, hvorfor fokuseres der ikke mere på dette? Hvorfor vælger de at true hende med kommunen? Hvad mon formålet med dette har været?

Da hun i tiende klasse finder ud af, at hun er ordblind og får den rette hjælp beskriver hun, at det begyndte at gå bedre fordi hun begyndte at tage sig sammen. Det er tydeligt at mærke, at hun ikke alene mener, at det er ordblindheden, som har hæmmet hende men også hende selv - præcis som skolen altid har fortalt hende. Herudover lægger hun også meget vægt på at være et godt forbillede udadtil og ikke at blive som sine forældre. Hun prøver derfor hele tiden at komme ud af de udfordringer som kommer fra hjemmet. Som ældre prøver hun også at distancere sine børn, sin mand og sig selv fra sin familie.

Som Emma beskriver det, blev det en lang kamp med kommunen om, at få lov til at beholde sin søn. Også selv efter, at sagen skulle være slettet, blev der stadig holdt øje med om hendes søn kom i dagpleje eller ikke. Dette understøtter, at kommunen har tvivlet på om Emma var brudt med den sociale arv og ikke har stolet på hendes kunnen som mor. Hun har altså oplevet tillidsbrud og har måtte kæmpe for sin sag, mange gange igennem sit liv. Under graviditeten har hun også været nervøs for om alt det pres hun gik igennem, ville påvirke hendes søn.

I tiende klasse bevæger Emma sig ind i en god periode og man kan mærke, at hun lyser op når hun fortæller om dette. Denne periode har helt sikkert været vendepunkt i hendes liv, hvor hun endelig har fået den støtte hun har haft brug for og har søgt. Herunder bliver hun anerkendt for det hun kan og hjulpet med det hun finder svært. I folkeskolen har hun altid fået at vide, at hun aldrig vil være i stand til at få en uddannelse, men i tiende klasse fokuserer de mere på mulighederne for hende, frem for udfordringerne. Her fokuseres der på, hvilken uddannelse hun kan tage og få et godt udbytte af - hvilket ender med, at de guider hende mod erhvervsuddannelserne, hvor hun her ender med at få sig en uddannelse.

Hvordan bliver man en mønsterbryder?

På trods af utallige udfordringer og kampe igennem sin barndom, har Emma rejst sig op hver gang – Sågar uden nogen form for støtte fra andre. Hvad gør at Emma bliver en mønsterbryder? Emmas svigerfamilie viser sig at spille en væsentlig rolle. Undersøgelser har vist, at en sikker tilknytning til anden familie med god social støtte kan være baggrunden for, at nogle børn udvikler en stor modstandskraft over for belastende situationer senere i livet (Ekspertgruppen, 1999, s.114) Dette stemmer godt overens med, hvor meget og hvor positivt hun snakker om sin svigerfamilie og den støtte hun har fået herigennem. I forhold til hendes egen familie har flere af hendes udfordringer og mulighederne for at ændre på disse være begrænsede. Det hun derimod har kunnet ændre på, er tilgangen til sine ressourcer og holdninger til uddannelse. Dette ser vi et klart eksempel på, da Emma går i tiende klasse, kæmper hun for at blive testet for ordblindhed og herefter får hun en kæmpe

motivation for det, at gå i skole, da hun samtidig får den rette støtte og ikke skal stå alene med kampen (Ekspertgruppen, 1999, s. 53).

I folkeskolen er hun bange for at blive anbragt udenfor hjemmet, som skolen truer hende med. I tiende klasse har hun mere styrke til at bede om hjælp fra kommunen og flytte hjemmefra. Her ændrer hun også på sin tilgang til, at hun nu selv mener, at det er det bedste for hende at bo alene. I store dele af hendes liv har hun måtte træffe valg for sine forældre og bruge sit overskud på dette, men da hun får støtte og derigennem udvikler mere motivation begynder hun at tage beslutninger, som gavner hende selv. Dét at hun banker i bordet og beder om, at blive testet for ordblindhed viser også et nyt gåpåmod og mod til at klare sig selv. Hun nævner flere episoder fra folkeskolen hvor lærerne og ledelsen har råbt og skreget af hende mens hun har været meget fokuseret på at være et godt billede udadtil. Episoder som disse fik dog Emmas forestilling om at være et godt billede udadtil, til at krakelere og føle sig som en fiasko.

Emma ender med støtte fra skolen i tiende klasse med at bryde ud af den sociale arv, gennemføre en erhvervsuddannelse og læser i dag til folkeskolelærer. På læreruddannelsen har hun haft mange succesoplevelser. Det blev vi nysgerrige omkring, og vi spurgte hende til hvorfor hun havde valgt netop denne uddannelse, som hun har tænkt nøje over og har et klart mål med:

”Det var at gøre en forskel og kunne vise børnene (...) at du sagtens kan komme igennem det, lige meget hvad. Det har jeg også set i praktikken, set elever i 4. Klasse med ordblindhed være mega stolte og sige, at de vil også være dansklærer når de bliver ældre – og dét er fedt!”

Social ulighed og social arv er stadig et problem

Efter endt interview med Emma er det interessant, at vi stadig har store problemer med social ulighed og den negative sociale arv. Når Emma beretter, at hun gennem sin barndom ikke har haft de bedste forudsætninger og har skulle kæmpe på hjemmefronten og i skolen er det tydeligt at se, at hun under sin skolegang gentagende gange er blevet svigtet. Hvordan kan det være, at Emmas problemer slet ikke er blevet set? Hvem skal tage ansvar for netop dette? Opvækstbetingelser er ikke noget man selv vælger, men noget man får med fra opvæksten. For Emma har hendes negative sociale arv givet hende flere store udfordringer. Hun har dog haft en indre motivation og ønske om, at bruge sine udfordringer til at kæmpe sig frem. Hendes lyst til at kæmpe og være der for andre som har haft den samme opvækst, er bemærkelsesværdigt.

Der er ingen tvivl om, at der skal være en drivkraft, lyst og motivation, der skal finde sted for at opnå succesoplevelser. Der er dog ingen tvivl om, at ressourcepersoner er afgørende for at kunne bryde ud af de omstændigheder man befinder sig i. Kraften er ikke blot en indre-motivation der kommer fra jeg'et, der er også nogle ydre faktorer, som spiller ind for at det er muligt, herunder folkeskolen. Folkeskolen er central når det kommer til det dannelsesmæssige aspekt og derfor bliver ressourcepersoner og autoriteter vigtige for de mennesker, der er udfordret af vanskelige opvækstvilkår. Derfor er det ikke atypisk, at Emma og andre med lignende udfordringer i opvæksten, som har oplevet svigt på forskellige områder, ønsker at være der for børn og unge som har det svært. Emma fortæller at kommunen og autoriteter på et institutionelt niveau ikke så hendes behov og forudsætninger. I stedet for at skabe muligheder, hvor Emma kunne få hjælp til de problematikker som hun har kæmpet med, så har hun oplevet at blive stereotyperet. Det er altså tydeligt, at Emmas muligheder for at blive en mønsterbryder og bryde ud af netop de omstændigheder hun er opvokset under, ikke er nemme når der har manglet støtte fra omsorgspersoner.

Emma er blot én ud af mange, men hvad kan vi gøre ved det?

Emma nævner selv, at hun ville ønske, at hun var blevet set, lyttet til og at lærerne og ledelsen havde set, hvor ulykkelig hun var. Dette giver grund til at være mere opmærksom på sine elever, men

hvordan gør vi dette? Når man ser på trivselsundersøgelsen fra 2019 i folkeskolen viser det sig, at der er brug for forbedring når det kommer til støtten og hjælpen hos læreren (Uvm.dk, 2019). Generelt viser undersøgelsen, at eleverne landet rundt oplever en manglende relation til lærerne således, at de kan være motiverende og medbestemmende i undervisningen (Uvm.dk, 2019). Den manglende støtte Emma har oplevet i sin skoletid har været så markant, at hun har mærket en modvind fra skolens side. Her bliver det vigtigt, at skolen anerkender den manglende trivsel og hjælper og understøtter børn og unge med udfordrende opvækstvilkår. Vi må dog ikke glemme, at folkeskolens arbejde også er at rumme og inkludere forskellige elever. Her bliver det lærerens opgave at se på den enkelte elevs forudsætninger for trivsel og læring så vi undgår, at flere elever som Emma oplever mistrivsel og svigt. Herunder skal det dog også tilføjes, at vi i den grad forstår, at det kan være svært at opdage hendes mange udfordringer. Hun fortæller selv, at hun gerne ville fremstå som om, at alt var som det skulle være. Da hun har været god til at sætte en facade op omkring sig selv, kan det derfor også have været svært for lærerne, ledelsen, med flere at se ind under dette og at få lov til at danne en god relation til hende og herved hjælpe hende videre. Her kunne der arbejdes med relations arbejde og eventuelle trivselsamtaler for at danne en bedre relation og et bedre indblik i hvordan eleverne har det.

Hvad fandt vi frem til?

I folkeskolen er der en del fokus på, hvordan man inkluderer elever med forskellige forudsætninger. Der er ingen tvivl om, at kravene til lærerne er tårnhøje og det kan være svært at se hver enkelt elev i klassen. Det er dog her, at skolen skal bruge de muligheder, der findes og ikke mindst hinanden indbyrdes således, at de elever der har det svært får den hjælp de har brug for. I Emmas tilfælde kan vi se, at det for hende har haft en altafgørende betydning at have nogle støttepersoner omkring sig. Hun har også oplevet, at hun er blevet svigtet af de forskellige omsorgspersoner. Hun har følt sig nødsaget til at skabe forskellige måder at agere på, i forskellige sociale sammenhænge. Det har betydet, at hun har måtte agere på den måde som hun regnede med, at folk forventede af hende, i forskellige situationer. Derfor kan lærernes forventninger og forudsætninger have en stor betydning for elevernes trivsel. Emma skjulte det miljø hun kom fra, men en støttende lærer, der var lyttende og åben overfor hende kunne have ændret på hendes situation, langt tidligere. Folkeskolen er med til at danne medborgere og lærerne uddannes til at se de enkelte elevers behov og forudsætninger, men vi må også anerkende at der stadig er mangler. En elev som Emma har oplevet svigt, og det er skolens og lærernes ansvar at der gøres mere for at undgå at det samme sker for andre.

Referencer

- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. Reading on the development of children.
- Ekspertgruppen. (1999). Social arv og ulighed i uddannelse, erhverv og indkomster. I Ekspertgruppen, *Social arv - en oversigt over foreliggende forskningsbaseret viden* (s. 35-59). Socialforskningsinstituttet.
- Giddens, A. (1991). Høj-modernitetens konturer. I A. Giddens, *Modernitet og selvidentitet* (s. 21-49). Hans Reitzel.
- Hestbæk, A.-D., & Henze-Pedersen, S. (2017). Anbragt. Udfordringer fra barndommen og ind i voksenlivet. I N. Ploug, *Social arv og social ulighed* (2. udgave udg., s. 93-117). Hans Reitzel.
- Landersø, R., & Skaksen, J. R. (28. April 2017). *Hvad er konsekvenserne af social arv i Danmark?* Hentet fra Berlingske.dk: <https://www.berlingske.dk/kronikker/hvad-er-konsekvenserne-af-social-arv-i-danmark>
- Ploug, N. (2017). Tidligere undersøgelser og afgrænsninger af begrebet "social arv". I N. Ploug, *Social arv og social ulighed* (2. udgave udg., s. 11-23). Hans Reitzels.
- Uvm.dk. (2019). *Uvm.dk*. Hentet fra Sådan er trivslen i folkeskolen i 2019: <https://www.uvm.dk/statistik/grundskolen/elever/trivselsma>
- Moshuss, G. H. (2012). Skulle jeg latt være å intervju Sandra? I E. Backe-Hansen & I. Frønes (Red.), *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.